

Ковтун С.О.
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
асистент кафедри організації судових
та правоохоронних органів*

**УЧАСТЬ ПРОКУРОРА ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ОСОБИ
ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ
З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ**

У науці кримінального права та правозастосовній практиці накопичено значний досвід застосування норм, що передбачають звільнення особи від кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням підозрюваного, обвинуваченого з потерпілим передбачено ст. 46 КК. Підставами такого звільнення є: а) примирення особи, яка вчинила правопорушення, з потерпілим, оформлене у належній процесуальній формі; б) відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди. Примирення винної особи з потерпілим (потерпілими) належить розуміти як акт прощення її ним (ними) в результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив, незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором, та з яких мотивів (Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. четверте, доповн. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 1208 с.).

В даному випадку можна зазначити, що роль потерпілого є провідною.

Положення ст. 46 КК України відповідають сучасним правовим тенденціям переходу від реагування на вчинення злочинів виключно примусовими та каральними методами до застосування альтернативних або додаткових шляхів впливу на стан криміногенної ситуації в суспільстві, а саме відновних процедур, або процедур примирення (медіації), (Лист Генерального прокурора «Щодо використання процедур примирення у кримінальному провадженні та розширення альтернативи кримінальному переслідуванню» від 01.08.2008 № 09/1-233вих-08-236окв.).

У той же час варто відмітити, що прокурор не може ініціювати процес звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим без офіційного оформлення факту примирення. Тобто, прокурор складає відповідне клопотання до суду вже після того, як з'ясує думку потерпілого. У даному випадку прокурор лише повторно окреслює позицію потерпілого, тим самим дублюючи її у двох різних документах (документ примирення підозрюваного (обвинуваченого) із потерпілим та клопотання самого прокурора). Процедури відновного правосуддя закріплено протягом останніх десятиріч у кримінальному процесі багатьох європейських країн, США, Канади, низки країн Південної Америки та ін.

Запровадження відновних процедур у кримінальному судочинстві як необхідна умова розвитку права у сучасному суспільстві знайшло відображення у міжнародно-правових документах: Європейській конвенції про здійснення прав дітей (08.09.95); Рекомендаціях Ради Європи: № R(85)11 щодо статусу жертви у межах системи кримінального права; № R(87)18 щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції (правосуддя); № R(87)20 щодо реакції громадськості на підліткову злочинність; № R(87)21 щодо зменшення ступеня віктимізації і надання допомоги потерпілим; № R(92)16 щодо європейських стандартів застосування громадських санкцій та заходів; № R(95)12 щодо структури управління системою кримінального правосуддя; № R(99)19 щодо принципів організації медіації у кримінальних справах. В усіх цих документах наголошується на позитивному досвіді запровадження медіації як засобу позасудового врегулювання конфліктів, запобігання рецидиву, спрощення розгляду справ і позбавлення від певних труднощів у роботі системи кримінального правосуддя. Йдеться про законодавче визначення кола злочинів і осіб, що їх вчинили, відносно яких можливе застосування відновних процедур та й самих цих процедур.

На даний час з урахуванням міжнародних зобов'язань України як члена Ради Європи Міністерством юстиції України за активною участю Генеральної прокуратури України розроблено законопроекти, спрямовані на регламентацію відновних процедур і використання їх наслідків у кримінальному та інших провадженнях. Поряд із розробкою законодавчого закріплення відновного правосуддя в Україні здійснюється практичне застосування медіації у кримінальних

справах. Із 2003 р. успішно діють експериментальні проекти з використання медіації між потерпілими і правопорушниками – на підставі угод про співпрацю між неурядовими організаціями та судами застосування відновних процедур проводиться в 11 регіонах.

На сьогоднішній день досить вдало прокурорами застосовуються процедури медіації в таких кримінальних провадженнях як крадіжка, грабіж, шахрайство, порушення правил безпеки дорожнього руху, хуліганство.

При цьому кримінальні справи вирішуються у межах чинного законодавства. Судді, які застосовують програми відновного правосуддя, зазначають його переваги перед традиційними процедурами розгляду кримінальних справ і позитивний вплив як на захист прав потерпілих, так і на профілактику злочинності. Однак застосуванню згаданих норм закону з використанням наслідків відновних процедур перешкоджає консервативність психології прокурорів при розслідуванні та розгляді в судах справ щодо осіб, які вперше притягуються до кримінальної відповідальності за злочини, що не представляють великої суспільної небезпеки (Лист Генерального прокурора України О. Медведька «Щодо використання процедур примирення у кримінальному провадженні та розширення альтернативи кримінальному переслідуванню» від 1 серпня 2008 р. № 09/1-233вих-08-236окв).

Вони ще мало зорієнтовані на альтернативне вирішення таких справ, не виявляють у цьому ініціативу. Як наслідок, до судового розгляду примирення відбувається рідко і власними зусиллями сторін, що не сприяє профілактиці злочинності. Вибіркове вивчення справ, закритих за примиренням сторін в 10 регіонах України, показало досить поширене ігнорування прокурорами стосунків між обвинуваченим і потерпілим – за наявності у справах даних про примирення, відшкодування шкоди справи направлялися до суду не для закриття згідно зі ст. 46 КК України, а для постановлення вироку.

Зокрема, мають бути виключені негативні оцінки роботи слідчого і прокурора з кримінального переслідування у випадках обґрунтованого направлення такої кримінальної справи до суду для звільнення особи від кримінальної відповідальності і закриття справи за примиренням. У навчальних заходах органів прокуратури доцільно планувати вивчення програм відновного правосуддя і відновних підходів до

вирішення кримінально-правових конфліктів, до навчання прокурорів залучати науково-педагогічних працівників Національної академії прокуратури України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, тощо, для впровадження відновного правосуддя. Прокурорам за місцем знаходження громадських організацій, які здійснюють посередництво на стадії досудового провадження у кримінальних справах (згідно з додатком), бажано налагодити з ними співпрацю, у прокуратурах вивісити доступні для населення інформації про їх контактні дані та характер діяльності. Роз'яснювати потерпілим і обвинуваченим у справах про злочини невеликої тяжкості та необережні злочини середньої тяжкості положення статей 45 і 46 КК України та незалежно від категорії злочину – п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України, їх право на примирення самостійно чи за допомогою посередників (медіаторів) і можливі наслідки вирішення кримінальних справ у разі досягнення примирення та відшкодування заподіяних злочином збитків. Надавати можливість потерпілому та обвинуваченому звертатися до вказаних організацій для вирішення конфлікту і досягнення примирення. За власною ініціативою інформувати громадські організації, які здійснюють посередництво, про можливість його проведення у конкретних кримінальних справах за наявності для цього підстав і надавати необхідну інформацію з дотриманням таємниці досудового слідства та іншої охоронюваної законом таємниці. У разі досягнення угоди про примирення між обвинуваченим і потерпілим на досудовій стадії провадження необхідно перевіряти її добровільність та повноту реалізації, відповідність вчиненому злочину, усвідомлення сторонами угоди її наслідків, приймати рішення у справі відповідно до закону з урахуванням досягнутого примирення. Необхідно при підтриманні державного обвинувачення в судах враховувати угоди про примирення між підсудним і потерпілим, відшкодування заподіяної злочином матеріальної чи моральної шкоди при наданні суду пропозиції про закриття справи чи про міру покарання.